

El gust per la lectura 2014-2015

Cicle superior
d'educació primària

El nen d'ombra
Beatrice Masini

GUIA DIDÀCTICA

Subdirecció General de Llengua i Plurilingüisme
Servei d'Immersion i Acolliment Lingüístics

MÒNICA BADIA CANTARERO

Els continguts d'aquesta publicació estan subjectes a una llicència de Reconeixement-No comercial-Compartir 3.0 de Creative Commons. Se'n permet còpia, distribució i comunicació pública sense ús comercial, sempre que se'n esmenti l'autoria i la distribució de les possibles obres derivades es faci amb una llicència igual que la que regula l'obra original.

La llicència completa es pot consultar a:

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/es/deed.ca>

ÍNDIX

PRIMERA PART: LA MORT I EL DOL	5
1. Introducció.....	6
2. Objectius de la pedagogia de la mort.....	7
3. L'evolució del concepte de la mort amb l'edat.....	8
4. Què passa després de la mort? La mort a la literatura infantil	8
5. Decàleg per practicar una pedagogia de la mort.....	10
6. Annex bibliogràfic	10
SEGONA PART: GUIA DIDÀCTICA DE “L'ESTRELLA DE LA LAIA”	18
1. Informació sobre l'obra i justificació de la tria	19
2. L'autora i l'il·lustrador.....	19
3. Objectius de la proposta	20
4. Orientacions per a la lectura: els clubs de lectura.....	20
5. La conversa literària	22
6. Guia de les activitats del quadern dels alumnes.....	26
7. Més enllà del club de lectura.....	32
8. Quadre de continguts	34
9. Bibliografia i webgrafia.....	35

Per a la Carme, te'n vas anar de sobte, i ens vas ensenyar, a mestres i alumnes, a enfrontar-nos a la pèrdua de les persones que són importants per nosaltres.

Per a la Sole, sense paraules.

Primera part: La mort i el dol

1. INTRODUCCIÓ

Fa uns cursos, a l'escola on treballava, una mestra i bona companya, la Carme, va morir, sobtadament, després de pocs mesos d'haver emmalaltit. No era una persona gran, no havia estat mai malalta abans, i no ens esperàvem el tràgic succés.

Va ser una mort molt difícil d'acceptar per als seus companys i, sobretot, per als seus alumnes, que l'estimaven. Pensar que aquella mestra ja no els tornaria a fer classes, que ja no els explicaria coses, que ja no els podria fer cap abraçada...

Jo llavors era tutora d'un grup de segon de cicle inicial. Recordo el difícil tràngol d'haver-ne de parlar, de no saber respondre les seves preguntes ("I per què s'ha mort la Carme? Si era molt bona!"), d'abraçar-los quan ploraven desconsolats als actes d'homenatge que se li van dedicar, i de no poder mostrar tota la serenor que m'hauria agradat en aquell moment.

Llavors vaig comprendre que, com a mestra, no estava preparada per a aquell fet, que abans no m'havia plantejat mai què podia fer a l'aula per ajudar els meus alumnes a créixer en aquest sentit: parlar de la mort i donar-los eines per afrontar el dol quan aquesta es presenta.

Temps enrere el dol era present i "visible" a les famílies, quan una persona moria: les cerimònies religioses, l'acompanyament a casa, el color de la roba, les expressions de condol... Tots aquests costums s'han anat aprimant molt. Molts cops, volent-los protegir, allunyem els infants de tot el que estigui relacionat amb la mort, sense pensar que els estem fent més vulnerables al dolor i a la inseguretat. Al mateix temps, els nostres nens i joves estan poc preparats per a tot allò que sigui dolorós per a ells, per a les separacions i les pèrdues en general: els adults els evitem els patiments sempre que podem, i així els fem més fràgils per a un futur que, de ben segur, els n'oferirà molts i ben diversos.

Per més que avancem en l'educació, el tema de la mort continua essent encara tabú a les nostres escoles, per damunt del sexe. Molts cops els mestres tampoc no sabem com enforçar-lo: si l'hauríem de treballar com un tema més dins del currículum, si hem d'esperar que es doni la situació real per parlar-ne, què fem amb les diferents creences religioses... tot plegat és complicat. La mort és present cada dia als mitjans de comunicació, la trobem sovint a prop, però aquests contactes fugaços no ensenyen els alumnes a afrontar-la.

En un currículum de desenvolupament competencial caldria situar la mort i el dol dins les competències personals i socials, les referides al coneixement, domini i gestió de les pròpies emocions i, també, les relacionades amb la convivència i l'empatia. Davant la mort, i el corresponent dol, els alumnes hi haurien de poder recórrer, n'haurien de poder fer ús: com se senten les persones afectades? I ara què? Què els puc dir? Com els podria ajudar? El grup de competències relacionades amb el viure i l'habitar el món també hi haurien de poder dir alguna cosa. Viure en el món i habitar-hi requereix entendre's amb els veïns, respectar els amics i els desconeguts, i participar en aquelles situacions que ajuden a organitzar la vida de la comunitat: les situacions de condol i de comiat del difunt i d'acompanyament de la família també necessiten "ser apreses".

Des de l'escola, per tant, hauríem d'afavorir l'educació per al dol i la mort com un aspecte transversal més: perquè la mort també forma part de la vida. Perquè tot i que quan a l'escola ens trobem amb la necessitat d'haver de parlar de la mort (perquè s'ha mort un avi, perquè hi ha algú malalt...) els mestres utilitzem el sentit comú i resollem la situació de la manera més confortable possible, ens fan falta estratègies i eines per treballar-hi millor.

La literatura infantil pot obrir un camí al diàleg i a la reflexió, i aquest és un dels objectius d'aquest treball: ajudar els infants a construir els conceptes de separació, pèrdua i mort a través dels àlbums il·lustrats i dels llibres i a partir de la conversa amb els iguals, i a preparar-se per a una possible situació de dol per qualsevol de les pèrdues que anem sofrint al llarg de la vida: la descoberta de qui són els Reis, la pèrdua de la mascota, la separació temporal d'un amic, el canvi d'un mestre important per a ells, la separació dels pares, la mort d'un familiar...

2. OBJECTIUS DE LA PEDAGOGIA DE LA MORT

Caldria diferenciar dos conceptes: la *pedagogia del dol* i la *pedagogia de la mort*. NOLLA (2008)¹ els defineix clarament: la pedagogia del dol s'aplica quan hi ha hagut una pèrdua que ens exigeix enfrontar-nos a la realitat, i demana eines per alleujar el dolor i donar consol; la pedagogia de la mort, en canvi, fa referència a la construcció del sentit de la vida, a parlar de la mort i la pèrdua abans de trobar-se-la al davant. La pedagogia de la mort es podria definir com "un conjunt de propostes metodològiques, d'idees, de destreses i d'actituds que permeten als infants dotar-se d'eines intel·lectuals i afectives per aproximar-se a la comprensió de la fragilitat humana, a la seva vulnerabilitat, i així poder viure donant un sentit ajustat al veritable valor de la vida".²

Alguns dels objectius³ que hauria de perseguir una educació per a la mort, a escala general, són:

- Reflexionar sobre el valor de la pròpia vida i la necessitat de viure al màxim cada moment com a únic i irrepetible. El fet de pensar que cada moment és únic, que la vida té data de caducitat, fa que donem més valor a les petites coses de cada dia: ensenyar els nens i els joves a valorar el que tenen, el que fan, el dia a dia.
- Entendre la mort com a part de la vida i la seva fi natural, com un fet necessari. El cicle de l'aigua, el cicle vital de les plantes, dels animals, les xarxes tròfiques... tot guarda relació amb la mort: mal que ens pesi, la mort manté l'equilibri dels ecosistemes. El cicle vital dels humans n'és un exemple: què passaria si una població envellís tant que no arribés a morir? Qui cuidaria aquests avis? Què passaria amb la superpoblació?
- Ajudar els infants a créixer amb el mínim d'angoixa envers la mort. Tenim angoixa i por d'allò que desconeixem. Parlar sobre la mort com un fet natural és un camí per reduir aquestes pors.

¹ A. NOLLA. *Del viure i del morir: Propostes per acostar-nos a l'experiència de la finitud*. Barcelona: Rosa Sensat, 2008.

² V. ARNAIZ. "Deu propostes per a una pedagogia de la mort". *Guix d'Infantil*, núm. 12, març-abril de 2003.

³ A partir de C. POCH. *De la vida i de la mort: recursos per a la família i l'escola*. Barcelona: Editorial Claret, 2006.

- Donar eines per preparar-se per a la mort de persones estimades i reflexionar sobre la pròpia.
- Entendre la dinàmica del dol i les diferents formes de reacció davant la mort d'algú que estimem.
- Poder expressar els propis sentiments davant la mort d'una persona estimada, i respectar els d'altri.

3. L'EVOLUCIÓ DEL CONCEPTE DE LA MORT AMB L'EDAT

No hi ha un acord rotund entre els teòrics pel que fa a les etapes per les quals passen els infants en la construcció del concepte de la mort. El que sí que sembla és que els infants construeixen les seves teories sobre la mort, les seves idees força al llarg del temps, a partir de les pròpies experiències, de les informacions que provenen del món adult i del seu propi procés evolutiu.

Així, doncs, no trobem una classificació consensuada de les etapes de construcció del concepte de la mort i de les edats que es correspondrien a cadascuna d'aquestes etapes (NOLLA⁴ en fa una bona síntesi), però sí que hi ha acord que es donen tres moments ben diferenciats:

- Un primer moment en què el coneixement que tenen els nens de la mort és gairebé inexistent.
- Una segona etapa en què els nens comencen a construir aquest concepte, la mort dels altres, que es fa present al seu entorn (la mort d'una mascota, d'algú proper...). Tot i que al començament l'entenen com un fet reversible i provisional, més tard assumeixen que la mort és irreversible i universal.
- Un tercer moment, coincident més o menys amb l'etapa de l'adolescència, en què prenen consciència que la mort també els afectarà a ells.

4. QUÈ PASSA DESPRÉS DE LA MORT? LA MORT A LA LITERATURA INFANTIL

Probablement aquesta és una de les preguntes que als mestres ens fa més de respecte que ens adrecin els alumnes. És una pregunta que topa amb les creences personals i amb les religions. Cada cultura, cada religió, té les seves creences i els seus rituals funeraris.⁵

⁴ A. NOLLA. *Pedagogia de la vida i de la mort: eines d'acció tutorial i propostes didàctiques per a l'educació primària*. [En línia] < <http://www.xtec.cat/sgfp/licencies/199900/memories/anolla.pdf> > [Consulta: 29 gener de 2013]

⁵ En podeu trobar una descripció molt acurada a:

C. LARRULL I BERTRAN. *Antropologia de la mort i el dol*. Llicència d'estudis (curs 2004-05). [En línia] <<http://www.xtec.cat/crp-badalona/recursos/dol/licencies/mort/licencia.pdf>> [Consulta: 9 d'abril de 2014]

La literatura infantil reflecteix de diferents maneres aquest “més enllà de la mort”. En els contes clàssics, per exemple, la mort és present, i molts cops reversible (la Bella Dorment, la Blancaneu, la Caputxeta...); en d’altres casos és irreversible, com en el de la Ventafocs, que no tenia mare perquè s’havia mort. Els contes tradicionals, segons Bettelheim, “plategen, de manera breu i concisa, un problema existencial. Això permet als nens atacar els problemes en la seva forma essencial”.⁶

La literatura infantil és un bon recurs per parlar sobre la vida i la mort, sobre la necessitat de la mort com a part d’un cicle vital, sobre què passa després de la mort segons diferents cultures, sobre el temor a la pèrdua de la gent que estimem, sobre el dol que passem quan es mor una persona que ens és propera.

Els contes aborden aquesta problemàtica des de diferents vessants. Així, a grans trets, podem trobar:

1. Contes que expliquen rituals que es fan quan una persona es mor.
2. Contes en què la persona que s’ha mort es converteix en un estel.
3. Contes en què la persona que s’ha mort es queda entre els vius com un ésser invisible que protegeix els que l’estimaven.
4. Contes en què la persona que s’ha mort es queda present dins nostre, com un record.
5. Contes en què la persona es queda present en un objecte.
6. Contes que parlen del dolor de la pèrdua i dels sentiments.
7. Contes que expliquen la necessitat de la mort com a part del cicle vital de la natura.
8. Contes que expliquen què pot passar més enllà de la mort.
9. Contes en què el personatge es reconcilia amb la vida abans de morir.
10. Altres.

A l’annex podeu trobar una petita selecció bibliogràfica amb diferents títols classificats segons aquestes categories.

Caldria remarcar però que s’ha de ser molt curós a l’hora de treballar amb els temes que plantegen els contes: si esperem a llegir-los i parlar-ne en el moment que els alumnes tenen una ferida oberta potser podria ser contraproductiu. S’haurien d’utilitzar amb molta cura i respecte, i en els moments adequats.

⁶ B. BETTELHEIM. *Psicoanálisis de los cuentos de hadas*. Barcelona: Booket, 2012.

5. DECÀLEG PER PRACTICAR UNA PEDAGOGIA DE LA MORT⁷

1. Parlar de la mort amb els infants de manera sincera, acceptant d'entrada que probablement no tindrem resposta per a totes les preguntes, perquè en si mateixa la mort porta implícita la incertesa.
2. No esperar a parlar de la mort quan aquesta sigui tan propera que no permeti veure-hi clar. La mort d'una mascota, la visita a un cementiri, les esqueles dels diaris... són situacions que fan visible la mort i que es poden aprofitar per parlar-ne.
3. Parlar-ne amb claredat, sense amagar paraules: utilitzar les paraules correctes: mort, difunt, enterrament... No disfressar la pèrdua amb eufemismes i expressions endolcides (anar de viatge, descansar...). Dir cada cosa pel seu nom.
4. No utilitzar mai els morts com a xantatge ("et vigila") ni mostrar por de les persones difuntes.
5. Parlar de la mort com a part del cicle vital de les persones: parlem del de les plantes i del dels animals, per què no fer-ho amb el que ens és més proper?
6. Facilitar el coneixement de la diversitat sobre el simbolisme que es dona a la mort, en les diferents cultures i religions.
7. No amagar els sentiments que tenim envers la mort de persones properes.
8. Parlar de les causes de mort habituals per poder evitar pors innecessàries.
9. Parlar, parlar i parlar. La conversa ajuda a veure els fets des d'altres perspectives i, en definitiva, a créixer.
10. Tenir en compte que tots vivim un temps limitat, i que cal aprendre a donar a cada moment, i sobretot als moments més importants, el valor que té.

6. ANNEX BIBLIOGRÀFIC

A continuació una selecció de títols per a nens i nenes que tracten el tema de les pèrdues d'éssers estimats i de la mort. Per classificar-los s'ha seguit el criteri de la Xarxa de Biblioteques Municipals de la Diputació de Barcelona, i s'ha posat darrere del títol les marques *, ** i ***, que signifiquen:

* Fins els 6 anys.

** De 7 a 10 anys.

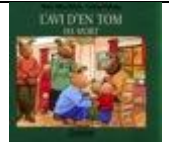

*** D'11 a 13 anys.

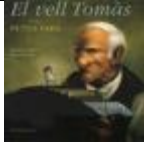

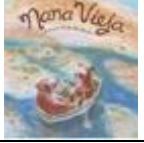

⁷ A partir de V. ARNAIZ. *Op. cit.*

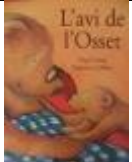

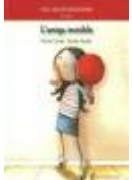

Aquesta classificació és orientativa, ja que es fa difícil “posar edat” a segons quins llibres i temes. Hi ha molts àlbums il·lustrats que poden ser tractats a diferents edats. Per aquest motiu hi ha un apartat de comentaris on s’han afegit algunes impressions, del tot personals.

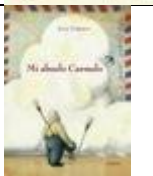

A l’apartat “aspectes” s’ha intentat anotar quin tractament es fa del tema de la pèrdua o de la mort, i hi trobem aquests números per facilitar-ho: pot ser que un mateix llibre tracti diversos aspectes.

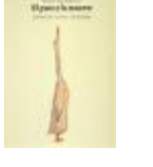

1. Contes que expliquen rituals que es fan quan una persona es mor.
2. Contes en què la persona que s’ha mort es converteix en un estel.
3. Contes en què la persona que s’ha mort es queda entre els vius com un ésser invisible que protegeix els que l’estimaven.
4. Contes en què la persona que s’ha mort es queda present dins nostre, com un record.
5. Contes en què la persona es queda present en un objecte.
6. Contes que parlen del dolor de la pèrdua i dels sentiments.
7. Contes que expliquen la necessitat de la mort com a part del cicle vital de la natura.
8. Contes que expliquen què pot passar més enllà de la mort.
9. Contes en què el personatge es reconcilia amb la vida abans de morir.
10. Altres.

	Títol	Autor/il·lustrador	Editorial	Temàtica	Aspectes	Comentaris
	L’enterrament *	Roser Capdevila	La Galera	Mort de l’àvia.	1	
	L’avi d’en Tom ha mort *	Marie-Aline Bawin, Christophe Le Masne	Combel	Mort de l’avi.	1	
	La carícia de la papallona *	Christian Voltz	Kalandraka	Mort de l’àvia.	3	Es pot llegir amb alumnes més grans. Les il·lustracions són de molta qualitat.
	Per sempre més *	Alan Durant, Debi Giori	Timun Mas	Tristesa davant la mort d’un amic. Procés de dol.	4	
	S’ha mort l’avi *	Dominique de Saint Mars	Cruïlla	Mort de l’avi, acomiadament, procés de dol, enterrament.	1, 6, 8	Es pot llegir amb alumnes més grans. Tipus còmic.

	Títol	Autor/il·lustrador	Editorial	Temàtica	Aspectes	Comentaris
	Mejillas rojas *	Heinz Janish	Lóguez	Mort de l'àvia i record.	3	Es pot llegir amb alumnes més grans. Il·lustracions de molta qualitat.
	Como todo lo que nace *	Elisabeth Brami	Kókinos	Cicle de la vida.	7	Es pot llegir amb alumnes més grans.
	Una capsa de colors vius *	Teresa Blanch, Maria Espluga	Baula	Mort de l'àvia.	4	
	El vell Tomàs i la petita fada *	Dominique Demers, Stephane Poulin	Joventut	Reconciliació amb el món per poder morir en pau.	9	Es pot llegir amb alumnes més grans.
	El árbol de los recuerdos *	Britta Teckentrup	Nube Ocho	Mort d'un amic. Records.	5	
	Nana vieja *	Margaret Wild, Ron Brooks	Ekaré	Dol i superació de la mort d'un avi.	4, 6	
	El oso y el gato salvaje *	Kazumi Yumoto	Corimbo	Dolor davant la pèrdua d'un amic, procés de dol, rituals, records.	1, 4, 6	
	Et puc veure sempre que vulgui *	Mariko Kikuta	Glénat	Dolor davant la pèrdua d'un amic per sempre, records.	4	Es pot llegir amb alumnes més grans.
	Agnès Atzur *	Pablo Albo / Pablo Auladell	Thule	Mort d'un amic.	6, 4	És un àlbum metafòric i pot ser que als més petits els costi de comprendre.
	Més enllà del gran riu *	Armin Beuscher Cornelia Haas	Joventut	Comiat de l'amic que mor, dol.	4,6	
	La Maria no se n'oblidarà *	Roser Rius Camps Carme Peris Lozano	Cruïlla	Mort de l'avi, records.	4	

	Títol	Autor/il·lustrador	Editorial	Temàtica	Aspectes	Comentaris
	La mort d'en Tim *	Elzbieta	Cruïlla	Mort d'un amic, rituals.	1	Molt senzill i planer.
	Aldebaran *	Javier Sobrino Mabel Pierola	La Galera	Mort de l'avi.	4,5	
	L'avi de l'Oset*	Nigel Gray	Timun Mas	Mort de l'avi.	4, 6	
	L'estrella de la Laura *	Klaus Baumgart	Beascoa	Pèrdua de coses que ens importen.	6	Tracta de la pèrdua d'allò que estima: un estel.
	Estirar la pota o com envellim *	Babette Cole	Destino	Envelliment i mort.	7	Tracta la mort amb humor.
	Et trobo a faltar *	Paul Verrept	Joventut	Pèrdua d'un amic. Pèrdues permanents i no permanents.	6	Parla de la pèrdua temporal d'una persona estimada i la compara amb la mort.
	Regaliz *	Sylvia van Ommen	Kókinos	Dos amics conversen sobre què hi deu haver després de la mort.	8	
	Així era l'avi *	Joan de Déu Prats Gustavo Roldán	Parramon Parenting	Mort de l'avi.	4	
	L'amiga invisible: la mort *	Sandra Aguilar	Salvatella	Mort de l'àvia.	4,6	
	El ángel del abuelo*	Jutta Bauer	Lóguez	Mort de l'avi.	10	Molt guardonat i reconegut.
	Bona nit, avi! *	Rosa Bausà i Peris	Lóguez	Mort de l'avi.	2	

	Títol	Autor/il·lustrador	Editorial	Temàtica	Aspectes	Comentaris
	¿Cómo es posible? La historia de Elvis*	Peter Schössow	Lóguez	Mort d'un amic i dol.	1, 4, 6	Enuig davant la mort d'un amic. Un toc d'humor.
	On és el iaio? *	Mar Cortina Amparo Peguero	Tàndem	Mort de l'avi.	8, 6	
	¿Dónde está güelita Queta? *	Nahir Gutiérrez Álex Omist	Destino	Mort de l'àvia. Què passa després de la mort.	4,8	
	La Júlia té un estel *	Eduard José Valentí Gubianas	La Galera	Mort de la mare.	2	
	En Max i la seva ombra *	José Luís Regojo Laura Borràs	Proteus	Diàleg amb la mort, suïcidi.	10	
	Mi abuelo Carmelo*	Dani Torrent	Kalandraka	Records de l'avi absent.	4	
	Paraíso *	Gibert, Bruno	Los cuatro azules	Mort de l'avi. Després de la mort.	8	Fet amb unes il·lustracions molt especials i diferents. Es pot llegir amb alumnes més grans.
	El cielo de Anna *	Stian Hole	Kókinos	Mort de la mare i superació del dol.	8	Molt metafòric. Fa un paral·lelisme amb <i>Alícia a través del mirall</i> . Per als petits pot ser difícil de comprendre.
	No és fàcil, petit esquirol! *	Elisa Ramón	Kalandraka	Mort de la mare.	2,4,6	
	L'àvia de dalt i l'àvia de baix *	Tomie de Paola	Cruïlla	Mort de les àvies.	2	
	L'estrella de la Laia*	Patrick Gilson	Cruïlla	Mort d'un infant.	2	Es pot llegir amb alumnes més grans.

	Títol	Autor/il·lustrador	Editorial	Temàtica	Aspectes	Comentaris
	Jo sempre t'estimaré *	Hans Wilhelm	Joventut	Mort de la mascota.	4	
	Jo les volia **	Carme Solé Vendrell	Mars	Mort de la mare. Acompanyament de la família, procés de dolor, superació.	1, 2	
	Què ve després de mi? **	Anette Bley	Takatuka	Mort d'un amic.	4, 8, 1	
	El senyor mort dins d'una avellana **	Eric Maddern i Paul Hess	Blume	Malaltia i mort de la mare. Enfrontament amb la mort personificada.	7	Es pot llegir amb alumnes més grans.
	Gallons de taronja **	François Legendre	Tandem	Mort de l'avi.	7, 4	
	Cuando la muerte vino a nuestra casa **	Jürg Schubiger y Rotraut Susanne Berner	Lóguez	Personificació de la mort. Mort d'un infant. Descoberta de la mort.	1, 7	Presenta la mort com un personatge amb mala sort que ho fa malbé tot, i un poble on no existia la mort ni el perill fins que comença la història. Es pot llegir amb alumnes més grans.
	El jardí del meu avi **	Maria Àngels Gil Vila Mabel Piérola	Edicions Bellaterra	La mort com a part del cicle vital.	7	
	El pato y la muerte **	Wolf Erlbruch	Barbara Fiore Editora	Personificació de la mort.	8	Molt profund. Una amistat que es va teixint entre l'ànec i la mort. Es pot llegir amb alumnes més grans.
	L'estany dels ànecs pobres **	Fina Casallerrey	Edebé	Mort de l'avi.	2	

	Títol	Autor/il·lustrador	Editorial	Temàtica	Aspectes	Comentaris
	No, no i no! **	Amélie Couture	Bambú Casals	Mort d'una àvia.	4,6	
	L'herència **	Jaume Cella	Cruïlla	Mort del pare gat.	4	To d'humor
	Mòmia de gat ***	Jacqueline Wilson	Cruïlla, Vaixell de vapor (sèrie taronja)	Mort d'una mascota, rituals funeraris.	1	
	El nen d'ombra ***	Beatrice Masini	Cruïlla	Mort d'un germà petit.	3	
	Que el cielo espere ***	Katja Henkel,	Siruella	Mort de l'àvia.	8	
	Saltando vallas ***	Pere J. Carbó Pérez	Edelvives	Mort d'un amic, dol, dolor.	6	
	Caracoles, pendientes y mariposas ***	Blanca Álvarez	Edelvives	Mort del germà, sentiment de culpa.	6,8	
	Los cuatro amigos de siempre ***	Gilberto Rendón	SM	Mort del nét.	10	
	El Joan ha mort	Itziar Fernández	Pagès editors	Mort d'un tiet.	4	

	Títol	Autor/il·lustrador	Editorial	Temàtica	Aspectes	Comentaris
	Coi de Quico ***	Jaume Celta	La Galera	Mort d'un avi.	4,6	
	El nen dels estels	Patrik Somers	ING ediciones	Mort del germà.	8	

SEGONA PART: GUIA DIDÀCTICA DE “L’ESTRELLA DE LA LAIA”

1. INFORMACIÓ SOBRE L'OBRA I JUSTIFICACIÓ DE LA TRIA

B. MASINI. *El nen d'ombra*. Barcelona: Cruïlla, 2009. ISBN: 978-84-661-2372-3

Aquest llibre parla d'un nen que s'ha mort, un tema que d'entrada pot causar prevenció. Està escrit en primera persona, des de la visió del seu germà gran, que veu el "fantasma" del seu germà petit, que encara no ha marxat.

El to del llibre és molt respectuós i, alhora, planer, com si fos un dels alumnes que tenim a la classe qui posés per escrit tots els pensaments que té sobre els germans, sobre els pares, sobre la mort...

El text no és categòric, no pretén donar una lliçó sobre què ens passa després de morir, sinó que és molt obert: hom pot pensar que l'aparició del "nen d'ombra" senzillament són imaginacions del protagonista, que es barregen amb els seus records i que personifiquen el record del germà que ja no hi és perquè li pugui fer totes les preguntes que han quedat sense resposta.

Per descomptat que no és un llibre que pugui fer por als nens, de manera que després els quedi la idea que els morts es queden entre nosaltres i ens vigilen. Si se'n parla, si se li dóna el tractament adequat, és un llibre que pot oferir debat i conversa al voltant d'un tema tan transcendent com la mort: què els passa a les persones quan perden algú que estimen? És bo estar trist i plorar? És dur per a uns pares perdre el fill? I què passa amb el germà que es queda, és just per a ell? Hi ha unes fases de dol? Com són? Els infants haurien de viure el dol, amb tots els rituals que es fan?

2. L'AUTORA I L'IL·LUSTRADOR

L'autora

Beatrice Masini va néixer a Milà, on actualment viu i treballa com a escriptora, editora, traductora i periodista.

Té dues grans passions, llegir i escriure.

Ha escrit més d'una vintena de llibres, alguns dels quals s'han traduït a d'altres idiomes. Escriu tant per a nens com per a adults.

L'il·lustrador

Marcos Prior Kosinski és català. Va començar la seva carrera l'any 1994 (és guionista de còmic i novel·la gràfica i dibuixant) i ha publicat diverses obres, com també ha col·laborat en revistes diverses.

Podeu trobar una cronologia de les seves publicacions a l'enllaç:

<http://www.diaboloediciones.com/marcos-prior/>

I podeu veure algunes de les seves historietes al seu blog:

<http://marcosprior.blogspot.com.es>

3. OBJECTIUS DE LA PROPOSTA

No perdem de vista que aquest treball té dos objectius primordials:

- 1) Afavorir el gust per llegir dels nens i nenes.
- 2) Aprofitar els recursos de la literatura infantil per aprofundir en un tema transcendental: la mort.

Podríem desplegar-los de la manera següent:

- Descobrir en la història aquells elements que l'alumne pot connectar amb la seva pròpia experiència vital i amb altres contes que hagi llegit o li hagin explicat.
- Reflexionar a partir de la història que se li explica, sobre les sensacions que li produeix, si li ha agradat, si l'ha entristit...
- Conversar amb els iguals a partir de la lectura d'un llibre compartit, i ser capaç d'expressar les seves opinions i respectar les dels altres.
- Reflexionar sobre les fases que travessa una persona quan perd algú estimat, i traslladar-ho a la seva pròpia experiència.
- Conèixer les principals creences sobre la mort, procedents de diferents cultures i religions.

4. ORIENTACIONS PER A LA LECTURA: ELS CLUBS DE LECTURA

Ens trobem davant d'alumnes de cycle superior que han de compartir la lectura d'un mateix llibre. De vegades no sabem ben bé com organitzar aquest tipus d'activitat, com fer aquestes lectures: cadascú llegeix en silenci però tots alhora? Llegeix el llibre un alumne en veu alta i els altres van seguint la lectura amb el seu llibre? Aquesta darrera opció seria totalment desaconsellable.⁸

⁸ Sobre aquest procediment: A. CALERO. *¿Me toca leer a mi, profesor?* [En línia] < <http://comprension-lectora.org/toca-leer-mi/>> [Consulta: 14 maig de 2014]

No perdem de vista que la finalitat d'aquesta activitat és despertar en els alumnes el gust per llegir. Com llegim els adults, quan ho fem per gust? Llegim sense normes. Llegim on volem, i quan ens ve de gust; si ho volem, ens aturem uns moments i pensem, o tornem enrere a buscar aquell fragment amb què hem fet alguna connexió...

Per tal que cada alumne pugui gaudir de la lectura és necessari que llegeixi al seu ritme, també. Una lectura en veu alta, sense prèvia preparació, pot produir un efecte negatiu, ja que és possible que els "lectors" estiguin més pendents de no cometre cap error que del contingut del text que llegeixen.

D'altra banda, de vegades necessiten llegir més a poc a poc determinats fragments, tornar enrere, fer una pausa i pensar... tot això no ho podran fer si efectuem la lectura en veu alta i tots alhora.

Us proposem un funcionament semblant al dels clubs de lectura⁹ que trobem a la vida real: un conjunt de persones que llegeixen la mateixa obra en un període de temps prefixat, i després comparteixen una conversa literària.

Per què un club de lectura? Perquè compartir amb els iguals allò que s'ha llegit permet:¹⁰

- Experimentar la lectura com una construcció compartida que fa possible anar "més enllà" del que està escrit.
- Aprendre estratègies d'interpretació, veient com ho fan els companys.
- Observar els matisos interpretatius que pot provocar un mateix text.
- Aprendre a parlar sobre llibres des d'un punt de vista literari i argumentar la pròpia postura.
- Percebre's com a lector en una comunitat de lectors.

En la pràctica es tractaria de fixar uns **terminis de lectura**, és a dir: una data i una quantitat de pàgines que s'han d'haver llegit fins el dia de la reunió. En aquella reunió, es parlarà només del fragment acordat. (Si un alumne vol llegir més pàgines ho pot fer, però no se'n parlarà en aquella ocasió.)

Es farà la sessió de conversa (se'n donen indicacions a l'apartat següent) i, en acabar, es fixarà una altra data i una altra quantitat de pàgines per llegir. I així fins acabar el llibre.

El més important de tot és aconseguir un clima agradable al voltant d'aquella lectura obligatòria que es fa, que no sigui vista per l'alumne com una imposició o una activitat obligada. Més aviat es tractaria de "seduir" els alumnes envers la lectura.

⁹ Trobareu una bona guia sobre el funcionament dels clubs de lectura a: J. PORTELL. *El club de lectura*. Generalitat de Catalunya, Departament d'Ensenyament, 2010-11. [En línia] < http://www.xtec.cat/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/7e76576c-4092-4959-a043-f28a3d70eddc/club_lectura.pdf > [Consulta: 14 maig de 2014]

¹⁰ T. COLOMER. *Introducció a la literatura infantil y juvenil actual*. Madrid: Síntesis, 2010.

Un espai relaxat, les cadires col·locades de manera que tothom pugui veure les cares dels altres i interactuar-hi, afavoriran que es creïn unes expectatives favorables envers aquell llibre particular i la lectura en general: estarem dient: “La lectura és important en aquesta aula”, però no només amb les paraules que utilitzem, sinó també, i sobretot, amb els fets.

Per ajudar-vos a planificar el vostre club de lectura, us proposem els fragments en què podeu dividir la lectura d'aquest llibre. A l'apartat següent hi trobareu quin tipus de preguntes podeu formular per conduir el club.

Trobada	Fragment de lectura
1a	Pàg. 5 a 20
2a	Pàg. 21 a 40
3a	Pàg.41 a 55
4a	Pàg.57 a 75

Per descomptat, aquesta fragmentació és orientativa.

4.1. Preparant el club de lectura

Pot ser que els vostres alumnes hagin sentit a parlar dels clubs de lectura. És possible que a la biblioteca del vostre municipi se'n facin, d'adults i d'infants, o a les llibreries. Seria bo investigar-ho abans de presentar-los l'activitat, buscar algun enllaç web, algun pòster... per tal de poder-ne parlar abans: què en saben, com funcionen, què s'hi fa...

Els apartats 4, 5, 6 i 7 del quadern de l'alumne estan destinats a parlar del funcionament del club, a fer propostes i que es puguin manifestar els dubtes que puguin sorgir, i aclarir-los.

5. LA CONVERSA LITERÀRIA

“Parlar sobre literatura és compartir una forma de contemplació. És una manera de donar forma als pensaments i emocions suscitats pel llibre i als significats que construïm junts a partir del text: aquest missatge controlat imaginativament, que l'autor envia i que nosaltres interpretem de la manera que creiem útil o plaent ”.¹¹

Segons CHAMBERS (2007), els alumnes desenvoluparan l'hàbit lector, entre d'altres, si tenen possibilitat de:

¹¹ A CHAMBERS. *Dime*. Mèxic D.F.: Fondo de Cultura Económica , 2007. (Espacios para la lectura)

- **Llegir al costat de persones que per a ells són “importants”**: el pare o la mare, el seu padrí, la padrina, els seus mestres, els germans més grans, els companys, els amics i les amigues.
- **Parlar del que han llegit i del que han sentit llegir**, de si els ha agradat, de per què no els ha agradat, del que han sentit, de si els ha fet patir, de si han passat por, del que han après llegint aquell article, aquell llibre, aquell fulletó...

Parlar d'allò que s'ha llegit, compartir-ho amb un igual, descobrir què en pensa l'altre, comprovar que té sentiments semblants, o oposats... tot això permet crear uns vincles importants entre els alumnes, i configurar-los, a poc a poc, com una veritable comunitat de lectors.

Aquesta conversa literària no hauria de ser una conversa “reproductiva”, centrada en els elements que s'han entès: ha de ser una conversa de qualitat, que vagi cap als *efectes de la lectura*, en què es respectin totes les expressions personals, en què tothom pugui dir allò que pensa en d'un clima de respecte, i en què el mestre sàpiga quins fils pot estirar per anar reconduint la conversa cap al terreny personal.

Els alumnes han de notar que se'ls vol escoltar i que poden comunicar els seus pensaments de manera oberta, sense por del rebuig i, sobretot, a “equivocar-se”.

En aquesta conversa han de poder compartir:

- El que els ha agradat, i el que no els ha agradat o que els ha desconcertat.
- Les dificultats: les observacions que fa un nen poden ajudar-ne un altre a comprendre una idea, un fet, un personatge...
- Les connexions,¹² les relacions que s'estableixen dins de la mateixa història, o bé la relació amb d'altres llibres o històries que ja coneixen.

Per tal que la conversa sigui productiva i es pugui treure tot el profit de les intervencions dels alumnes, el mestre pot tenir algunes preguntes preparades per anar formulant en determinats moments.

No es tractaria de formular una bateria de preguntes als alumnes, sinó més aviat d'introduir-se, a poc a poc, en una altra mena de conversa, en què les interaccions dels alumnes en siguin el més important, en què el docent només formuli preguntes en el moment escaient, preguntes que permetin aprofundir més en el contingut i l'impacte personal de la lectura, per oferir altres visions més àmplies o diferents, o focalitzar l'atenció en detalls que, potser, havien passat desapercebuts. Aquestes preguntes no s'han de respondre totes, per descomptat: només es tracta de tenir-

¹² De vegades, en llegir un llibre, trobem una estructura que es repeteix al llarg de la història, un fet que s'assembla a un altre que ha passat abans, uns personatges que tenen uns trets comuns...

També pot passar que en llegir un llibre n'evocuem un altre que ens l'ha recordat per un motiu determinat, per un fet, per un personatge. En llegir el conte de la Caputxeta, per exemple, el llop em pot fer pensar en el dels tres porquets.

Si llegeixo els músics de Bremen, em puc adonar que hi ha uns fets que es repeteixen diversos cops al llarg del llibre (uns animals que en troben un altre de desvalgut i el conviden a viatjar amb ells).

Aquestes connexions ajuden als alumnes a comprendre millor l'entramat de les obres que llegeixen, i parlar-ne és una bona manera de descobrir-les.

les pensades i formular-ne les més adequades i en el moment més oportú per tal que la conversa vagi progressant.

CHAMBERS (2007) parla de tres tipus de preguntes que, degudament seleccionades pel mestre, permeten als alumnes anar teixint un coneixement veritablement literari.

Preguntes bàsiques

Són preguntes que ajuden a centrar el tema de la conversa i que serveixen per a qualsevol lectura:

- Hi ha alguna cosa que us hagi agradat d'aquest llibre?
- Alguna cosa que no us hagi agradat?
- Alguna cosa us hagi desconcertat?
- Hi heu trobat algun patró, alguna connexió?

Preguntes generals

Aporten idees noves, reflexions i informacions que ajuden que la conversa progressi, alhora que reforcen la comprensió de l'obra.

Aquesta mena de preguntes ens serveixen també per a qualsevol obra.

- Quan heu vist el llibre, quina mena de llibre pensàveu que seria? Què us ho ha fet pensar?
- Ara que l'hem llegit, penseu el mateix?
- Heu llegit altres llibres com aquest? En què s'assemblen? Què tenen de diferent?
- Ja havíeu llegit aquest llibre? Ha estat diferent, aquesta lectura d'ara?
- Si haguessis de millorar alguna cosa del llibre, què canviaries?
- Quantes històries diferents hi ha dins d'aquest llibre?

Preguntes especials

Ajuden a descobrir les particularitats de cada llibre, del seu llenguatge, dels personatges, de les il·lustracions. Aquestes sí que estarien relacionades amb cada obra en particular.

En la lectura que ens ocupa podríem organitzar-les en funció dels fragments que hem proposat a l'apartat anterior: us en proposem unes quantes.

Primer fragment (pàg. 5 a 20)

- Devien tenir bona relació en Guillem i el seu germà abans, o es devien barallar sovint? I ara, el deu trobar a faltar?
- Diu "el silenci és diferent de tan buit". Us imagineu què vol dir en Guillem? Us ha passat algun cop?

- A en Guillem li agrada llegir. Prefereix comprar els llibres per poder-los rellegir després. I a vosaltres, us agrada llegir? Quin tipus de llibres us agraden? Teniu un llibre preferit?
- En Guillem parlava molt amb els pares, però ara té la sensació que no l'escolten. Us imagineu com es deu sentir? Vosaltres expliqueu coses als vostres pares?
- De vegades li tocava cuidar el seu germà petit i entretenir-lo una estona, i no li venia de gust. I a vosaltres, us ha passat algun cop que hàgiu hagut de cuidar els germans petits sense ganes?
- Us fa por alguna cosa? De quines coses teniu por? I quan éreu petits, teníeu les mateixes pors que ara?

Segon fragment (pàg. 21 a 40)

- Els pares han tret totes les fotografies del germà petit. Per què creieu que ho han fet? Us podeu imaginar com se sentien els pares quan les veien? Creieu que els ajudarà no veure les fotografies?
- En Guillem i la seva mare parlen del seu germà per primer cop. Creieu que els anirà bé parlar-ne? Va bé parlar amb algú altre de les coses que ens causen tristesa?
- Realment, aquest “nen d’ombra” què deu ser? Un record? Un fantasma? Què us ho fa pensar?
- Què penseu que passa amb les persones quan es moren?

Tercer fragment (pàg. 41 a 55)

- En Guillem segueix fent de germà gran, tot i que el seu germà és mort?, el segueix protegint? Què us ho fa pensar?
- Creieu que en Guillem devia plorar molt quan el seu germà va morir? Plorar pot ajudar a superar les penes? Quan ha estat el darrer cop que heu plorat? Us va ajudar?
- I l’Hèctor, com creieu que se sent? Per què penseu que no se n’ha anat del tot? Creieu que un dia se n’anirà, o es quedarà per sempre?
- En Guillem, s’ha enfadat quan el seu germà li ha tocat el vaixell que estava construït? Si hagués estat viu, s’hi hauria enfadat més? Per què us ho sembla?
- “No hi ha cap lloc del món on es pugui estar bé”. Teniu un lloc on us sentiu molt bé, on se us obliden els problemes i les pors, on esteu molt a gust? Com és, aquest lloc? Per què penseu que hi esteu tan bé?

Quart fragment (pàg. 56 a 75)

- Quan està a punt d’acabar el vaixell, el Guillem esclata en plors. Per què penseu que plora? Com es deu sentir?
- Penseu que la mare i el pare han vist l’Hèctor? N’hauran parlat, després? Els haurà ajudat, veure’l?

- Ara que l'Hèctor ha marxat, el Guillem es deu sentir tan malament com al començament de la història? Per què ho creieu?
- Com és que fins ara no recordava res del que havia passat, en Guillem?
- Per què creieu que els pares van enviar-lo fora de casa, quan va morir el seu germà? Penseu que l'hauria ajudat assistir al funeral?
- Ara sembla que tots plegats són capaços de parlar de l'Hèctor; fins ara no ho feien. Per què no devien parlar d'ell? I ara, per què poden parlar-ne?

Com podeu utilitzar aquestes preguntes?

Les preguntes bàsiques es poden fer en començar cada sessió, sobre el fragment que s'ha llegit. Haureu d'escollir-ne algunes de les generals per a cada sessió (per exemple, a la darrera sessió sembla escaient preguntar: "Heu llegit algun llibre com aquest?"). Les preguntes especials són per a cada sessió i estan relacionades amb les que tenen els alumnes al seu quadern.

6. GUIA DE LES ACTIVITATS DEL QUADERN DELS ALUMNES

L'objectiu principal d'aquest quadern, com el de la resta d'activitats proposades fins ara, és afavorir el gust per llegir i la reflexió personal. No es tracta d'un quadern d'exercicis de llengua a partir del text, ni de comprensió lectora, ja que aquesta ja es treballa quan els alumnes reflexionen i quan participen en la conversa literària (com si no poden fer aportacions sobre les impressions que els ha causat la història?). Per tant, trobareu molts apartats "d'escriure", on els alumnes han de reflexionar i explicar-se per escrit. Això es pot fer abans o després de la conversa literària: si ho feu abans, ajudareu a preparar les seves intervencions; si ho feu després, les respostes seran més elaborades, a partir de les aportacions dels companys.

No hi ha solucionari, perquè és un quadern obert, en què totes les respostes són vàlides i tothom pot expressar què li ha passat quan llegia, quines connexions ha fet amb el seu món i com ha anat construint el significat del llibre.

Tampoc és imprescindible fer totes les activitats que es proposen en el quadern: són propostes. Vosaltres, mestres, heu de triar les que siguin més adequades per als vostres alumnes i al clima de l'aula.

En algunes activitats hi ha textos llargs que "expliquen". No és necessari que els llegeixin sempre els alumnes, els podeu llegir els mestres, en veu alta. Però tornem al que hem dit abans: si el mestre l'ha llegit en veu alta, és probable que, després, aquell alumne que ho vulgui, pugui rellegir-lo o buscar aquella informació que necessita per fer l'activitat.

Dedicatòria del quadern

La seva funció és crear expectatives als alumnes abans de llegir el llibre. La poden llegir els alumnes, individualment, i després compartir-ne les impressions, o bé la pot llegir el mestre en veu alta.

1. Explora el llibre

Quan els lectors adults anem a la biblioteca o passegem entre les prestatgeries de les llibreries, agafem un llibre, en mirem les cobertes, llegim el text de contracoberta, o les solapes en què parla de l'autor... Tot plegat ens crea unes expectatives sobre el llibre, ens fa fer connexions amb altres obres que hàgim llegit, i decidir si el volem llegir o no. Això s'ha d'ensenyar, si el que volem és fer lectors autònoms de llarga durada, i no només lectors escolars.

La funció d'aquesta activitat és entrar en contacte amb l'àlbum abans de posar-se a llegir, crear-se expectatives sobre el tema de què pot tractar. Aquesta activitat es pot fer en gran grup i cadascú pot anotar les seves impressions, per compartir-les després.

2. L'autora

Es presenta als alumnes qui és l'autora del llibre així com algunes de les obres que ha fet. Té un llibre molt especial, *101 bones raons per no parar de llegir*,¹³ que pot ser molt interessant de presentar als alumnes, sobretot quan arribin al fragment del llibre en què el protagonista explica com és ell com a lector. Organitzar una conversa al voltant d'aquest tema, la "biografia lectora" de cadascú (inclòs el mestre, per descomptat), els gustos, les preferències de lloc i temps... pot ajudar a connectar més amb la lectura i a implicar-s'hi.

3. L'il·lustrador

Es presenta l'il·lustrador, que és guionista i dibuixant de còmic. Hi ha la URL del seu blog per si volen veure l'estil de les il·lustracions que fa.

En el cas d'aquest llibre hi ha molt poques il·lustracions i estan fetes en escala de grisos, utilitzant el joc amb les ombres i la llum per destacar el que li interessa més.

4. Un club de lectura

Introduïm els alumnes en els clubs de lectura (a l'apartat 4.1 s'han donat algunes orientacions). Es pot portar a la classe algun cartell de clubs de lectura de la biblioteca pública o d'alguna llibreria del seu municipi, i se'n pot visitar la web, si n'hi ha, per iniciar la conversa: què en saben, com funcionen, si coneixen algú que hi vagi, quina mena de llibres llegeixen...

S'explica el funcionament del club i s'aclareixen els dubtes que sorgeixin. Ha de quedar ben clar:

- Quins fragments es llegeixen per a cada sessió i la data de les sessions.
- On llegiran aquests fragments (a casa?, a l'escola?).
- Com funcionaran les sessions: el paper del mestre i el dels alumnes.

¹³ B MASINI. *101 bones raons per no parar de llegir*. Barcelona: La Galera, 2012.

- Que no es tracta d'un examen de coneixements al voltant del llibre, sinó que es pretén compartir les impressions que n'ha tret cadascú, les connexions que ha fet, si els ha agradat o no i per quin motiu... una conversa portada al terreny més personal.

5. *En vols veure alguns?*

Com ja s'ha comentat en el punt 4.1, seria bo veure el funcionament d'alguns clubs de lectura, també dels virtuals. Es proposen dues URL d'escoles que tenen clubs de lectura infantils i l'adreça del "Què llegeixes",¹⁴ molt recomanable per als alumnes de totes les edats.

6. *Pla de lectura*

Presentem una taula en què poden anotar les dates de les trobades i les pàgines que cal llegir per cada una. A l'apartat 4 s'han suggerit uns fragments, però també es poden pactar amb els alumnes (vosaltres, els seus mestres, sou qui millor els coneixeu i sabeu si els va millor parlar més sovint i sobre menys pàgines). El que seria desaconsellable és fer només una trobada en acabar el llibre: el fet de trobar-se al llarg de la lectura fa que, amb les aportacions de la resta, es pugui anar construint la comprensió del text i reconduir la lectura (a partir del comentari d'un company potser puc descobrir una faceta del protagonista que jo no hauria vist tot sol, per exemple, i a partir d'ara veure'l diferent).

7. *Les notes adhesives*

S'introdueix la necessitat de salvar per al record allò que ens interessa de les lectures que fem: una frase que ens agrada, una sensació que ens ha suscitat, un pensament, una expressió, una paraula que no havien sentit mai i que volem atresorar... Per fer-ho necessitem algun recurs que ens ajudi a enregistrar-ho. Proposem l'ús de notes adhesives: el mestre pot portar el llibre que estigui llegint i presentar-lo als seus alumnes. Pot haver preparat alguna d'aquestes notes amb els comentaris que vulgui fer, o una determinada frase que li agradaria recordar.

Aquestes notes els poden ajudar a preparar les seves intervencions a les sessions del club. Al quadern hi ha unes quantes pàgines perquè després de les sessions del club puguin desenganxar les notes i guardar-les-hi (hi haurien de posar el número de pàgina on eren).

8. *M'agrada llegir*

La descripció que fa en Guillem del seu hàbit lector pot ser un bon moment perquè els alumnes parlin dels seus: quin tipus de lectures els agraden, on tenen costum de llegir, quan els agrada més llegir, si tenen un llibre preferit...

9. *"Són ells, que ja no m'escolten"*

¹⁴ Web iniciativa de la Institució de les Lletres Catalanes. < <http://www.quellegeixes.cat>>

S'intenta que facin connexions amb les seves pròpies experiències: la relació amb els seus pares.

10. La relació amb els germans petits

Igual que en l'apartat anterior, és una situació amb la qual es poden sentir identificats i, per tant, poden connectar la lectura amb la seva pròpia experiència.

11. La por

En una conversa que recorda en Guillem, el seu germà li demana si no té mai por de la foscor, i li pregunta quines coses hi ha dins la foscor.

És un bon moment per parlar de les pors: les que tenien de petits i com han evolucionat fins a les actuals, si creuen que els adults tenen pors i quines deuen ser, com es pot superar una por i quins remeis fan servir ells per lluitar-hi.

Podria ser interessant obrir dues llistes en un pany de paret i anar anotant-hi totes aquelles coses que els feien por de petits i les que els fan por ara. Si aquestes llistes es pengen al passadís i a l'altura dels nens, els companys més petits també les podran llegir i potser s'hi sentiran identificats.

12. Els records

De vegades quan una cosa ens fa mal mirem de treure'ns-la dels pensaments, d'oblidar-la; és un mecanisme de defensa.

En el cas de la pèrdua d'una persona estimada hi ha persones que treuen tots aquells objectes que els la poden recordar; en canvi n'hi ha que els conserven, perquè és una manera de sentir via aquella persona. Totes les opinions són respectables, per descomptat. Podem parlar-ne.

13. Parlar de la mort

Relacionat amb l'apartat anterior, el fet de parlar de la persona que ha mort pot ser molt dolorós, sobretot al començament. Hi ha persones que se senten reconfortades quan en parlen amb algú, perquè la fan present en els records que comparteixen. Al començament, però, pot ser molt dur, i s'ha de respectar el silenci volgut. Podem parlar d'aquest punt específic amb els alumnes.

14. El nen d'ombra

Aquest pot ser l'apartat més controvertit de tota l'obra, i s'hauria de tractar amb molta delicadesa: què passa realment amb aquest "nen d'ombra"? Què és en realitat? És un fantasma?

No perdem de vista que estem treballant amb nens, i que són molt impressionables: com ja s'ha comentat a l'apartat 1, aquest llibre en cap moment és un llibre "de por" i, per tant, n'hauríem de poder parlar amb naturalitat: potser és un fantasma, potser és la imaginació d'en Guillem, potser són records barrejats amb enyorança...

Què passa després de la mort? S'obre un interrogant per al qual no tenim una única resposta: en tindrem tantes com alumnes a la classe, com cultures o religions. Seria un bon moment per parlar de les creences sobre la mort a les diferents cultures i buscar-ne informació.

15. Plorar quan estàs trist

El fet de plorar sempre s'ha estigmatitzat, s'ha identificat amb debilitat, cosa que ha arrelat en el pensament popular, quan es diuen frases de l'estil: "Plorar és de petits", "plorar és de nenes"... Quan el fet de plorar no és més que la mostra d'un sentiment. De vegades volem amagar aquestes mostres perquè pensem que ens fan més febles, i no és així. Totes les pèrdues volen fer un dol, tant si són temporals com si són permanents en el temps, i plorar ajuda a fer net.

16. El meu lloc preferit

Pot ser que els alumnes, igual que el protagonista, tinguin un lloc on se sentin molt a gust, un lloc que associïn amb benestar. Una manera de compartir aquests llocs podria ser, a banda de parlar-ne, portar-ne una fotografies i anar-les penjant en un racó preparat per a això, a la seva altura, perquè puguin escriure-hi i llegir què han escrit els altres.

17. El dol

Hi ha famílies que creuen que és millor que els infants no pateixin veient escenes de tristesa i dolor quan ha mort un familiar. Per això demanen a algun familiar o amic que es faci càrrec dels nens fins que hagin passat els primers moments. És el cas del protagonista del llibre. D'altres en canvi creuen que morir també forma part de la vida i que és una experiència més per aprendre, i prefereixen que els nens ja d'una certa edat participin dels ritus que es fan. Totes les opinions són respectables, per descomptat.

Pot ser un bon moment de parlar d'aquests ritus; probablement tindrem a l'aula alumnes procedents de diferents cultures i podrem veure què s'hi fa a cada una. Si no és el cas, podem aprofitar per cercar informació a la biblioteca o a internet.

Un altre aspecte que també es podria tractar és un tipus de text que trobem, cada dia, als diaris: les esqueles. No deixa de ser una tipologia textual, i a través d'aquests textos podem veure, per exemple, les edats més freqüents de mort, la procedència, el sexe... es podria fer un estudi longitudinal durant unes setmanes i treure'n estadístiques, així com analitzar-ne:

- l'estructura textual
- els preus en funció de la mida
- si és possible contractar-les a través del web
- el tipus de redacció (patrons més freqüents)
- la seva situació al diari

- comparació en diversos diaris
- si en totes les religions es fan "públics els seus difunts"

18. El retorn a la normalitat

En aquesta activitat es tracta que els alumnes reflexionin sobre les seves pròpies pèrdues i el procés que van seguir. Aquestes pèrdues de vegades són permanents, de vegades són temporals (un amic que se'n va de viatge, o que deixa de ser-ho, un pare o mare que viatja i viu lluny de casa...).

19. Després de les converses

A l'apartat 5 hem suggerit que, en acabar de llegir l'àlbum, es porti a terme una conversa literària amb els alumnes. Hem assenyalat la importància de parlar d'allò que s'ha llegit per compartir-ne les interpretacions, les sensacions. Els nens potser no estan habituats a fer aquest tipus d'activitat. Si fos el cas, estaria bé recollir les seves impressions personals sobre la conversa: si els ha ajudat a descobrir matisos que ells sols no havien vist, si els ha ajudat a comprendre, si ara els agrada més que abans de parlar-ne...

20. Les il·lustracions

Les il·lustracions del llibre són de tipus esquemàtic, en escala de grisos, i l'il·lustrador juga amb les ombres per ressaltar el que més interessa. Algunes, com l'escena del vaixell, mostren vinyetes tipus còmic.

Proposem que triïn la que els agradi més i que expliquin per què els ha agradat.

21. Una recomanació

És important que els alumnes aprenguin a recomanar-se llibres. Normalment cauen en els tòpics de "perquè és molt xulo" o "perquè m'ha agradat". Aprendre a fer una recomanació per escrit no és tasca senzilla: per això proposem un procés basat en pensar- escriure- revisar.

Es pot fer en un esborrany (cal habitar als alumnes a no escriure directament aquells textos importants, tal i com fem els adults) i després escriure-la al dossier i retallar-la per donar-la al destinatari: d'aquesta manera l'activitat s'omplirà de sentit (no en tindrà cap si la deixem al dossier!).

Epíleg

Una nota d'en Guillem (que figura que és l'autor d'aquest quadern, que els ha ajudat a reflexionar) mira de posar el punt final al treball sobre aquest llibre. Aquest treball no acaba aquí, però: de ben segur que s'han obert molts fronts. S'ha parlat de sentiments, de pèrdues, de confiança, de promeses, de ritus de dol... potser es pot continuar amb algun dels llibres de la bibliografia recomanada en el punt 6 de la primera part.

7. MÉS ENLLÀ DEL CLUB DE LECTURA

Si heu portat a terme l'activitat que es formulava a la proposta, serà l'hora de valorar, mestres i alumnes, si us sembla que el club de lectura ha servit per engrescar els alumnes a llegir, si compartir la lectura els ha ajudat a comprendre i a implicar-se.

Us proposem algunes preguntes per reflexionar amb els vostres alumnes:

- Aquesta nova manera de llegir, per fragments, us ha suposat una ajuda?
- Creieu que s'ha repartit la lectura en prou fragments?
- El nombre de trobades ha estat adequat?
- Què és el que us ha agradat més de les trobades? I el que us ha agradat menys?
- Creieu que sense haver parlat a les reunions hauríeu comprès igual el llibre? Us hauria agradat igual?

Preguntes de reflexió per al mestre:

- Creus que els teus alumnes han gaudit amb aquest tipus de lectura?
- Penses que el fet de parlar-ne els ha fet implicar-se més, igual o menys que amb un altre tipus de treball?
- T'ha suposat molta feina preparar les sessions del club de lectura? Penses que l'esforç fet és proporcional a la resposta rebuda?
- Has gaudit de les sessions del club? Has gaudit igual, més o menys que fent altres activitats que fas normalment després d'una lectura?
- Creus que aquesta activitat pot afavorir el gust per llegir i, de retruc, l'hàbit lector dels teus alumnes?

Un cop feta la reflexió, si la valoració és positiva, valdria la pena no deixar morir aquesta nova activitat que s'ha iniciat: cada cop que tanquem un llibre en podem començar un altre de nou.

Ara ja seran més experts: saben com funciona un club de lectura, saben com hi han de participar, i restaria pendent un punt que en aquesta activitat no s'ha pogut posar en pràctica, que és la tria del llibre.

En tractar-se d'una activitat que pretén afavorir el gust per llegir, hauríem de donar als alumnes l'oportunitat de poder triar, mínimament, el llibre que llegiran. Com? Una proposta:

- El mestre tria tres llibres que creu que poden resultar interessants per als alumnes.¹⁵

¹⁵ Trobareu els criteris de selecció de llibres al dossier de J. PORTELL. *El club de lectura. Op. cit.*

- Tres alumnes s'encarreguen de preparar la defensa d'aquests llibres: buscar arguments pels quals creuen que seria interessant llegir-lo.
- En una sessió es presenten els tres llibres i les defenses, i els alumnes trien quin dels tres els ve més de gust.

D'aquesta manera els alumnes es poden sentir més implicats en la lectura i notar que la seva opinió és important a l'aula.

8. QUADRE DE CONTINGUTS

A la taula següent s'indica la relació entre els continguts que es treballen a cada apartat del quadern de l'alumne i el desenvolupament teòric de la guia didàctica (els números indiquen l'apartat).

	Quadern de l'alumne	Guia didàctica
Creació d'expectatives sobre l'obra	1	1
Exploració del llibre i localització de dades bibliogràfiques	1	1, 6
Coneixement de les persones relacionades amb el llibre: l'autora i l'il·lustrador	2, 3,	2, 6
Participació en un club de lectura	4, 5	6
Elaboració d'un pla de lectura	6	4, 7
Selecció, de cada fragment, de paraules i expressions que els resultin interessants	7	4, 6
Ús de marques per assenyalar els fragments que els impressionen, els que volen comentar i amb els que fan connexions	7	4, 6
Conversa sobre les preferències lectores personals: autors, gènere, llocs habituals de lectura	8	6
La relació amb els pares	9	6
La relació amb els germans petits	10	6
La por	11	6
Els records	12	6
La mort i el més enllà	13, 14	6
La necessitat de mostrar els sentiments: el plor	1	6
El procés de dol	15, 17, 18	6
Els llocs preferits	16	6
Tipologia textual: la lectura d'esqueles	17	6
Observació d'il·lustracions i de les sensacions que transmeten	20	6
Participació en una conversa literària, respectant les opinions dels altres	19	5, 6
Elaboració d'una recomanació escrita	21	6

9. BIBLIOGRAFIA I WEBGRAFIA

ARNAIZ, V. "Deu propostes per a una pedagogia de la mort". *Guix d'Infantil*, núm. 12, març-abril 2003.

ARNAL GIL, J. *et al. El tratamiento de la muerte en el álbum infantil: obras publicadas en castellano (1980-2008)*. Universidad del País Vasco (2011). [En línia]

< <https://addi.ehu.es/bitstream/10810/7663/1/ArnalGil.pdf>> [Consulta: 21 d'abril de 2014]

BADIA, M.; LLADÓ, C. *Els àlbums i els llibres il·lustrats: una descoberta, diverses veus*. El gust per la lectura, 2013-14. Departament d'Ensenyament. [En línia]

< http://www.xtec.cat/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/8a244715-1333-4a23-adcc-735622e229f8/albums_illustrat.pdf> [Consulta: 15 d'abril de 2014]

BETTELHEIM, B. *Psicoanálisis de los cuentos de hadas*. Barcelona: Booket, 2012.

CHAMBERS, A. *Dime*. Mèxic D.F.: Fondo de Cultura Económica, 2007. (Espacios para la lectura)

GIMENO, A. *Club Wonder: una proposta per treballar la lectura*. La Campana. [En línia]< http://lacampanaeditorial.com/file/2013/11/club_wonder_quia_lectura.pdf> [Consulta: 3 de juny de 2014]

LARRULL I BERTRAN, C. *Antropologia de la mort i el dol*. Llicència d'estudis (curs 2004-05). [En línia]

< <http://www.xtec.cat/crp-badalona/recursos/dol/licencies/mortllicencia.pdf>>

[Consulta: 9 d'abril de 2014]

NOLLA, A. *Del viure i del morir: Propostes per acostar-nos a l'experiència de la finitud*. Barcelona: Rosa Sensat, 2008.

NOLLA, A. *Pedagogia de la vida i de la mort: eines d'acció tutorial i propostes didàctiques per a l'educació primària*. [En línia]

< <http://www.xtec.cat/sgfp/licencies/199900/memories/anolla.pdf>> [Consulta: 29 gener de 2013]

POCH, C. *De la vida i de la mort: recursos per a la família i l'escola*. Barcelona: Editorial Claret, 2006.

PORTELL, J. *El club de lectura*. Generalitat de Catalunya, Departament d'Ensenyament, 2010-11. [En línia]

< http://www.xtec.cat/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/7e76576c-4092-4959-a043-f28a3d70eddc/club_lectura.pdf> [Consulta: 14 maig de 2014]

Materials de suport de la formació *Separacions, pèrdues i dols en la infància: el seu abordatge en l'àmbit educatiu*, de l'Institut de la Infància.

< <http://www.institutdelainfancia.org/index.php?mod=page&id=83>>